

Verslaafd aan Regels? Een reactie vanuit professioneel perspectief. Coreferaat bij de lezing van prof.dr. Paul Frissen

Bij de aanbieding aan Minister Hirsch Ballin van het essay van de denktank verslavingsreclassering:

'Verslaafd aan regels', strategieën voor regelreductie en professionalisering.

Uitgave van SVG Verslavingsreclassering en NSoB, Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.

8 april 2010

De verslavingsreclassering weet als geen ander waar mensen zoal aan verslaafd kunnen raken. Zo valt uit uw essay te leren dat ook regels verslavend kunnen zijn. De aard en herkomst van deze verslaving, zo blijkt uit de probleemschets, is veelvormig, cyclisch en multicausaal. Dat maakt het er niet gemakkelijker op, vast te stellen of er patiënten, slachtoffers en daders in het spel zijn en waar die zijn te situeren.

Een dergelijk complex verslavingspatroon zullen de aanwezige reclasseringswerkers vast niet voor het eerst zien. Een professionele reclasseringswerker pareert deze veelvormige werkelijkheid met even veelvormige middelen. Misschien zal hij de vraag hoe dit proces in stand blijft belangrijker vinden dan de vraag wat de oorzaak was. En hij zal binnen het gedwongen kader op zoek gaan naar aanknopingspunten voor een eerste stap.

Ik volg de lijn van de deskundige reclasseringswerker en vind een eerste aanknopingspunt voor verandering in de laatste aanbeveling van de denktank, waarin wordt gepleit voor een flinke investering in de professionalisering van het reclasseringswerk. Het vakmanschap van de reclassering kies ik ook als perspectief voor mijn reactie op het essay. De denktank schetste een beeld van de bestuurlijke context. Hiernaast, of hierbinnen, leg ik een beeld van de professionele reclasseringswerker. Ieder zijn vak.

Vanuit dit perspectief bespreek ik drie thema's:

1^e De aard van het reclasseringswerk

2^e De professionaliteit van de reclasseringswerker

3^e De versterking van het vakmanschap

1. De aard van het reclasseringswerk

De denktank constateert rond de inhoud van het reclasseringswerk twee obstakels die professionalisering in de weg staan. Ten eerste wordt in het essay gesteld dat de core business niet duidelijk is. Gaat het om toezicht, om hulp, of om advies, of om herintegratie? En ten tweede constateert de denktank twee inherent tegenstrijdige logica's die reclasseringswerkers moeten zien te combineren: controleren en begeleiden.

Het is voorstelbaar dat een momentopname van het huidige reclasseringswerk, dat middenin een transitieproces verkeert, tot deze conclusie kan leiden. Niettemin meen ik dat het reclasseringswerk meer grond onder de voeten heeft dan dit om in het patroon van regelverslaving als zelfbewuste actor te kunnen handelen.

Misschien is de vraag naar de corebusiness niet zo gemakkelijk te beantwoorden als we het zoeken op het niveau van afzonderlijke activiteiten. Het essay beschrijft het reclasseringswerk op dit activiteitenniveau en spreekt van én toezicht én advies én hulp, enzovoort. Deze verschillende activiteiten van de reclasseringswerker krijgen echter pas betekenis in een samenhangend beeld van de maatschappelijke opdracht en de doelen van de reclassering, van haar specifieke toegevoegde waarde naast andere partners, van het kennisdomein waaruit zij put en van de aard en de kenmerken van haar vakmanschap.

Zowel door de jaren heen als in de internationale context vertoont dit vakmanschap een behoorlijke continuïteit. Reclasseringswerkers werken met delinquente burgers, ze proberen hen daarmee te laten stoppen, ze proberen de risico's voor hun omgeving te verminderen en ze zijn uit op zinvolle re-integratie in de samenleving. Om dit alles te realiseren zetten ze een samenhangend scala aan middelen en activiteiten in, waaronder zowel controleren als begeleiden.

Is hier sprake van twee inherent tegenstrijdige logica's die zorgen voor een loyaliteitsconflict, zoals de denktank suggereert? Is hier, met andere woorden, sprake van een probleem dat de vorming van een beroepsidentiteit in de weg zit? Vanuit het perspectief van het vakmanschap van de reclasseringswerker is deze combinatie juist essentieel. Deze combinatie hoort ook bij de specifieke toegevoegde waarde van het reclasseringswerk, zowel naast het werk van OM, Politie en andere justitiepartners, als naast het werk van sociale dienstverleners.

In het kennisdomein waar het reclasseringswerk uit put – zoals criminologie en gedragswetenschappen - is veel conceptuele en empirische onderbouwing te

vinden voor de zin en effectiviteit van juist deze combinatie en voor het specifieke vakmanschap dat dit vereist.

Professioneel gesproken is, bij grensoverschrijdend en delinquent gedrag, structureren, begrenzen, normeren en controleren een passende en helpende reactie, zowel voor de individuele reclassent als voor diens omgeving. Dit is tegelijkertijd alleen effectief als de reclassering ondersteunend en motiverend is, als er waar nodig praktische hulp en steun wordt geboden, als de reclasseringswerker zich betrouwbaar toont en als er continuïteit is in het traject.

Voor het ombuigen van een criminele loopbaan is veel nodig en de reclasseringswerker ondersteunt dit proces, steeds met het einddoel voor ogen, en met steeds wisselende middelen, waarbij adviseren, ondersteunen, motiveren, gedragsbeïnvloeding, controleren en begrenzen zowel conceptueel als in de praktijk hand in hand gaan. Ik zou dit hier niet zo stellig durven zeggen als ik deze bijzondere stuurmanskunst niet zo vaak had gezien bij zoveel reclasseringswerkers.

Dat dit moeilijk is staat buiten kijf. Maar dat is geen reden om deze essentie van het werk tot ‘inherent tegenstrijdig’ te verklaren. Het is vooral een reden om de essenties van dit vakmanschap grondiger te doordenken en met onderzoek te onderbouwen.

Waar reclasseringswerkers, of anderen, dit als een probleem zien is er wellicht iets aan de hand in de bestuurlijke context of in de politieke definitie van deze activiteiten. Zo leek het er bij de discussies rondom redesign toezicht even op, dat ‘controleren’ samenvalt met standaardwerk en ‘begeleiden’ met maatwerk. De denktank geeft hier meer diepte aan door het te benoemen als een spanning tussen de waarde van rechtsgelijkheid – in het justitiële domein van belang – en de waarde van maatwerk, belangrijk bij de afbouw van een criminele carrière.

Maar vanuit het vakmanschap geredeneerd is het gehele reclasseringstraject, inclusief de controlerende activiteiten bij toezicht, maatwerk. Ook waar onderdelen van het bedrijfsproces rond de controletaken gestandaardiseerd zijn, geven reclasseringswerkers een specifieke inhoud aan elk traject en bij elke zaak opnieuw. Hoe steviger de professionele bodem is waarop hij staat, des te beter hij dat kan. Dat brengt mij op het tweede thema.

2. De professionaliteit van de reclasseringswerker

Het vak van reclasseringswerker is in snel tempo aan het professionaliseren. Reclasseringswerkers zijn zich van hun verantwoordelijkheid bewust en stellen zichzelf serieus de vraag naar de effectiviteit van hun handelen. Er worden

methodieken, interventies en instrumenten ontwikkeld en die zijn meer of minder duidelijk evidence based.

In het debat over regelverslaving gooit men procedures rond verantwoording of bedrijfsvoering soms op één hoop met protocollen die het methodisch handelen ondersteunen. Belangrijke professionele vragen over de geschiktheid van het diagnose-instrument RISc voor verslavingsproblematiek krijgen dan dezelfde betekenis als de gebruiksonvriendelijkheid van het CVS (Cliënt Volg Systeem).

Dit lijkt me niet de goede weg. Ik put weer uit het kennisdomein van het reclasseringswerk als ik stel dat het werken met gevalideerde instrumenten de foutenkans bij het inschatten van risico's en kansen aanzienlijk verkleint. Dat zou elke professional als muziek in de oren moeten klinken.

Ontwikkelingsvragen hierover horen ongehinderd, maar op deze basis, op de professionele agenda te staan.

Toch ervaren reclasseringswerkers de ontwikkeling van instrumenten soms als tegengesteld aan hun professionaliteit. Waar komt dit vandaan en wat is eraan te doen? Evidence based werken is in hoog tempo in het veld geïntroduceerd en neemt soms vormen aan die adoptie op de werkvloer moeilijk maakt. Bewezen effectief is vooralsnog maar een beperkt deel van de gehele dagelijkse praktijk. Waar 'bewezen' evidence de alomvattende norm wordt, ontstaat een probleem met de professionele oplossingen die de reclasseringswerkers door de jaren heen zelf vinden.

Evidence based instrumenten zijn nodig, maar moeten vooralsnog hun plaats kennen. Het is daarnaast belangrijk om practice based evidence, de praktische wijsheid in specifieke situaties, te expliciteren en als bron van kennis te benutten. Een goede en vruchtbare dialoog hiertussen kenmerkt de professionele beroepsbeoefening.

Bovendien zijn instrumenten niet effectief uit zichzelf, ze zijn alleen effectief in handen van effectieve professionals. De term evidence based is in Nederland sterk vereenzelvigd geraakt met gestructureerde en goed onderzoekbare gedragsinterventies, waardoor het accent eenzijdig in deze richting is verschoven.

Andere bestanddelen die van belang zijn voor een succesvol reclasseringstraject kregen hierdoor minder aandacht. Bijvoorbeeld een goede werkalliantie en continuïteit. En kenmerken die samenhangen met de reclasseringswerkers zelf, zoals de motivatie van de reclasseringswerker, de hoop en verwachting dat zijn bemoeienis effect sorteert en zijn vermogen deze verwachting over te dragen op de reclassent.

Het belang van al deze kenmerken is in internationaal onderzoek eveneens onderbouwd maar in Nederland onderbelicht. Uitbreiding van de aandacht tot deze bestanddelen van effectiviteit kan het eigenaarschap van de reclasseringswerkers bij hun beroepsontwikkeling vergroten en daarmee een meer harmonisch professionaliseringsproces bevorderen.

Waar reclasseringswerkers de gelegenheid krijgen, de dialoog over de beroepsuitoefening zelf te organiseren, daar blijken zij zich uitermate verantwoordelijk en professioneel te gedragen. In de pilot van de Motie van Velzen hebben zij dit duidelijk gemaakt, door de hen geboden handelingsruimte te benutten om precies dat te doen wat momenteel het meest nodig is: het vergroten van de continuïteit in het reclasseringstraject. Daarmee kom ik bij het laatste punt.

3. Versterking van het vakmanschap

Hoe kan dit proces verder worden versterkt? Vanuit het professionele perspectief wil ik er nog dit over zeggen.

Ten eerste: Reclasseringswerkers zijn betrokken, deskundig en creatief en kunnen ook binnen de huidige bestuurlijke context effectief zijn. Maar het zou een hoop schelen als deze context beter is afgestemd op wat er allemaal komt kijken bij de weerbarstige afbouw van een criminele loopbaan. Het faciliteren en belonen van continuïteit is hierbij een belangrijk speerpunt. De vraag hoe dit gerealiseerd kan worden laat ik in goed vertrouwen aan de bestuurskundigen over.

Ten tweede: Ik onderstreep van harte de aanbeveling van de denktank tot de ontwikkeling van een beroepsprofiel, een beroepscode, een beroepsvereniging en een beroepsregister. Dit in navolging van het succesvolle traject van de Jeugdzorg. Het lectoraat bereidt momenteel een congres voor, dat wordt gehouden in januari 2011, waarin ook voor de discussie hierover een platform wordt geboden.

Ten derde: De noodzakelijke kenniscirculatie komt momenteel op gang via de HBO lectoraten en de Universitaire leerstoel, mede geïnitieerd door de reclasseringsorganisaties. Daarnaast heeft een groep hogescholen in de afgelopen jaren intensief gewerkt aan de ontwikkeling van opleidingen voor werken in gedwongen kader en in de verslavingszorg. Kansen genoeg dus voor een gezamenlijke investering in professioneel reclasseringswerk.

Ik volg nog steeds de praktische wijsheid van de oplossingsgerichte reclasseringswerker. Dat brengt mij tot het volgende slotwoord.
Erkenning en ruimte vragen is één ding.
Helder definiëren en onderbouwen wat u kunt en wat anderen mogen verwachten is een tweede.

Ik wens u allen hiermee veel succes.

Anneke Menger
Lectoraat Werken in Justitieel Kader
Hogeschool Utrecht
8 april 2010